

Asia: Videokameralla kuvatun materiaalin ja siitä valmistetun valokuvan tekijänoikeussuoja

Annettu: 4.6.1996

Videonauhalle kuvatut henkilökuvat olivat tavanomaisia valokuvia, jotka eivät yltäneet teostasoon. Teostasoon yltämättömiä valokuvia suojataan tekijänoikeuslain 49 a §:n nojalla.

Selostus asiasta

X (myöhemmin hakija) on 15.11.1995 päivätyllä kirjeellä pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa siitä, onko hänellä tekijänoikeudet tekemiinsä videotallenteisiin ja niistä syntyneeseen kuva-aineistoon.

Hakija kertoo toimineensa itsenäisenä yrittäjänä ja alue-edustajana Y Oy:llä (myöhemmin Y). Y:n kanssa 2.8.1993 tehdystä kauppaedustajasopimuksessa on määritelty tehtävät, vastuut ja velvoitteet. Hakijan tehtäviin on kuulunut asiakashankinnan lisäksi asiakkaiden henkilökunnan kuvaaminen kuvallisten henkilötunnistekorttien tekemistä varten. Kuvaukset on toteutettu videokuvauksina. Hakija on tallentanut kuva-aineiston videonauhoille ja lähettänyt nauhat Y:lle, joka on siirtänyt niissä olevan digitaalisen kuvamateriaalin videokortin avulla pc-mikrotietokoneen muistiin kuvalliseksi henkilörekisteriksi tai tietokannaksi. Hakija kertoo, että siten muodostettua tietokantaa voidaan hyödyntää melkeinpä kaikilla atk-järjestelmillä. Kuvia voidaan myös siirtää tietoverkoissa ja tulostaa eri muodoissa. Kuvaukset suoritetaan pääsääntöisesti asiakkaan tiloissa ja erikseen sovittuina aikoina. Hakijan mukaan videokuvaaja vastaa kaikista kuvaukseen liittyvistä toimenpiteistä.

Hakija toteaa, että kauppaedustajasopimuksessa ei mainita kuvauksista syntyvien oikeuksien siirtymistä edustajalta tai kuvaajalta päämiehelle. Hakija korostaa, ettei hän ole millään sopimuksella luovuttanut pois itselleen mahdollisesti kuuluvia kuvatallenteeseen liittyviä tekijänoikeuksia.

Lausuntopyynnön liitteenä on selvitys Livelink Advanced -ohjelmistosta, jolla kuvatiedostoa hallinnoidaan ja jolla hakijan mukaan muodostetaan se teos, jonka olennaisena osana ovat videokuvauksien tuloksena saatu kuva-aineisto ja videokuvat. Liitteenä on myös kopio kauppaedustajasopimuksesta. Hakija on liittänyt näytteeksi myös videokasetin, johon on kuvattu henkilöitä siten kuin on tehty niillä videonauhoilla, joista kuva-aineisto on hakijan päämiehen toimesta siirretty kuvatiedostoiksi, joista puolestaan tulostetaan henkilötunnistekortteja tai passikuvia tai joita käytetään kuvallisina henkilörekistereinä.

Y Oy:n vastine

Tekijänoikeusneuvosto on varannut Y Oy:lle (myöhemmin Y) tilaisuuden vastineen antamiseen.

Y kertoo vastineessaan, että se on luovuttanut X:n (vastineessa käytetään sanaa "edustaja") käyttöön kuvauskaluston kuvauksessa tarvittavine materiaaleineen ja että edustajan tehtäväksi on jäänyt vain kuvauksen suorittaminen annettujen aikataulujen ja ohjeiden mukaisesti.

Vastineessa perustellaan näkemystä, että edustajan ottamien kuvien osalta ei voida puhua teoksesta. Y kertoo, että edustajalle on annettu mahdollisuus hankkia lisäansioita suorittamalla myyntityön ohessa kuvauksia. Koska edustajalla ei ollut minkäänlaista kokemusta kuvaamisesta, Y kertoo hankkineensa teknisiä laitteita, joilla voidaan korjata edustajan kuvausvirheitä. Itse kuvausta Y pitää yksinkertaisena tapahtumana. Edustajalle on annettu ohje, että henkilön tulee näkyä tietyssä kohdassa monitoria ja että kuvausaika henkilöä kohti on 20—30 sekuntia. Kun edustaja näkee TV-monitorista, että henkilö on oikeassa kohdassa, hän antaa kuvan tallentua nauhalle. Y korostaa, että kyse ei ole yksittäisistä kuvista vaan että nauhalle viedään 24 kuvaa sekunnissa ja varsinaisen kuvan tästä 20—30 x 24 kuvan joukosta valitsee Y:n työntekijä. Kuvan valinta, esimerkiksi totinen tai hymyilevä ilme, tapahtuu asiakkaan ja Y:n sopimuksen mukaisesti. Sen jälkeen kuva leikataan asiakkaan määrittelyjen mukaisesti sekä korjataan tietokoneen ja videoprosessorin avulla mahdolliset värivirheet ennen kuvan tallentamista tietokoneeseen. Y katsoo, että jos edellä kuvatussa prosessissa syntyy teostasoon yltävä kuva, se syntyy varsinaisesti Y:n toimesta.

Y toteaa, että sillä ei ole varsinaista omistussuhdetta kuviin, koska kuvat omistaa asiakas. Asiakkaallakin on vain rajatut oikeudet kuviin, sillä varsinaiset kuvien omistajat ovat asiakkaiden työntekijät, jotka määräävät, mihin kuvia voidaan käyttää. Y:n mukaan edes asiakkaalla ei ole oikeutta käyttää kuvia esimerkiksi mainoksissa tai sisäisissä julkaisuissa ilman työntekijän lupaa. Y:n ottamia kuvia käytetään pääasiassa ID-kortteihin, ja vain mikäli asiakas on tilatessaan asettanut vaatimukseksi passikuvien tulostusmahdollisuuden, kuvat on leikattu passikuvakelpoisiksi ennen kuvien tallentamista tietokoneeseen. Tietosuojasystistä on lisäksi sovittu Y:n velvollisuudeksi varmistaa, että kuvia hyödynnetään vain asiakkaan organisaation ja henkilöstön tarpeisiin.

Y kertoo tallentavansa kuvat käyttäen englantilaista Livelink Shrink -tekniikkaa. Jos asiakkaat haluavat kuvia omaan käyttöönsä, Y veloittaa formaatin muunnoksesta ja kuvan siirtämisestä asiakkaalle tai asiakkaan työntekijälle toimitettavaan mediaan. Varsinaisesta kuvasta Y ei veloita mitään todeten, ettei sellaista voi myydä, mitä ei omista. Jokainen kuvattu henkilö on sopinut työnantajansa kanssa, että hänen kuvansa tallennetaan Y:n tietokoneelle ja että sitä hyödynnetään vain hänen tai työnantajan tarpeisiin. Jos asiakassuhde päättyy, Y:n mukaan ainoa järkevä ratkaisu on tuhota kuvat tietokoneen levyttä.

Varsinainen kaupankäynti tapahtuu aina Y:n nimissä Y:n ja asiakkaan välillä, eikä edustajalla näin ollen ole mitään sanomista määrittelyihin. Edustajan ainoa tehtävä on Y:n välineitä käyttäen toteuttaa sovitun ajan mittainen kuvien tallennus nauhalle. Y:n mielestä varsinaisen teoksen luo kuvattava henkilö 20—30 sekunnin aikana ilmeillään. Kuvanauhalla löytyy lukuisa joukko erilaisia ilmeitä, joihin kuvaajalla ei ole mitään osuutta.

Y kertoo käyttävänsä nykyisin kuvauksiin pääasiassa ammattikuvaajia. Aikaisemmin asiakkaat olivat pieniä, ja aikaa riitti kuvien korjaamiseen tekniikan avulla. Ammattikuvaajien joukossa on

ollut muun muassa Z:n kuvaajia, jolloin kuvien laatu Y:n mukaan parani huomattavasti ja työmäärä kuvaa kohti väheni toimistossa. Z:n kuvaajien kohdalla tuli Y:n mukaan ongelmaksi ns. turnauskestävyys: kuvattaessa satoja ihmisiä päivässä tarkasti annettujen sääntöjen puitteissa luova ihminen helposti väsähtää ja pyrkii luomaan jotain, jolloin kuvat eivät pysy paikallaan ja näin työmäärä kasvaa toimistolla. Y kertoo viime vuonna alkaneensa käyttää isoja ihmisjoukkoja kuvaamaan tottuneita ammattikuvaajia, esimerkiksi koulukuvaajia, koska heillä riittää turnauskestävyyttä ja koska kuvien laatu on hyvä. Normaalisti ammattikuvaajat ovat Y:n mukaan tarkkoja kuvien omistussuhteista. Kyseisessä tapauksessa kaikki ammattikuvaajat ovat kuitenkin olleet sitä mieltä, että videokuvausta käytettäessä heidän osuutensa lopulliseen tuotteeseen on niin pieni, ettei heille tulisi mieleenkään ajatella, että he olisivat tehneet teoksen, jonka he haluaisivat omistaa.

Yhteenvedossaan Y katsoo, että missään tapauksessa edustajan kuvausten osalta ei voida puhua teoksesta ja että ilman tekniikan hyväksi käyttöä edustajan kuvilla ei olisi ollut minkäänlaista arvoa. Y toteaa, että kokemuksen myötä edustajan kuvien laatu luonnollisesti parani ja kuvat olivat tarkoitukseen sopivia. Lisäksi Y korostaa, että ilman Y:tä alunperin työtön edustaja ei olisi ikinä saanut edes käyttöönsä S-VHS tasoista täydellistä kuvauskalustoa ja mahdollisuutta oppia kuvausta. Y ymmärtäisi hyvin, mikäli joku nykyisistä kuvaajista saattaisi ajatella, että hänen ansiostaan Y:n kuvissa on hienosti suunniteltuja varjoja tai vastaavaa. Jokainen kuvaajista kuitenkin tietää, että puolen minuutin otoksessa on monta kuvaa ja että he eivät itse pääse vaikuttamaan siihen, mikä niistä valitaan, ja että mikäli he olisivat toimineet sääntöjen mukaan, kuvissa ei olisi minkäänlaisia suunniteltuja varjoja, vaan ne olisivat samankokoisia ja mahdollisimman tasalaatuisia ilman erityistä luovuutta.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeussuoja

Tekijänoikeuslain (404/61) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Säännöksessä mainitaan esimerkkinä suojaetuista teoksista muun muassa kirjallinen esitys ja valokuvateos. Valokuvat, jotka eivät yllä teostasoon, saavat tekijänoikeuslain 49 a §:n mukaista suojaa.

Tekijänoikeussuojan edellytyksenä on, että tuote yltää niin sanottuun teostasoon. Teostason arvioimiseksi ei tekijänoikeuslaissa ole annettu säännöksiä, vaan arviointi tehdään yksittäistapauksissa harkinnan perusteella. Teostasoon yltävän teoksen tulee olla itsenäinen ja omaperäinen. Teostasovaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, jos kenenkään muun kuin tekijän ei voitaisi olettaa itsenäisesti työhön ryhtyessään päätyvän muodoltaan täysin samanlaiseen lopputulokseen. Tekijänoikeussuojaa saa myös sellainen teoksen osa, joka on itsenäinen ja omaperäinen. Tekijänoikeussuojan kannalta teoksen kirjallisella tai taiteellisella tasolla ei ole

merkitystä. Myöskään sillä seikalla, että lopputuloksen aikaan saaminen on vaatinut paljon työtä ja taitoa, ei ole vaikutusta teostasoarviointiin. Teostasovaatimus vaihtelee teoslajeittain.

Tekijänoikeus ei suojaa ideaa, periaatteita tai tietoja vaan sitä persoonallista ilmenemismuotoa, johon ne on saatettu. Tekijänoikeussuoja ei siten estä omaperäisen idean hyödyntämistä sinänsä.

Tekijänoikeus syntyy aina teoksen luoneelle luonnolliselle henkilölle. Tekijä voi kuitenkin luovuttaa oikeutensa kokonaan tai osittain. Tekijänoikeuden luovutusta koskevat yleiset säännökset ovat tekijänoikeuslain 27—29 §:ssä. Tekijä voi luovuttaa taloudelliset oikeutensa kokonaan tai osittain. Moraalisista oikeuksistaan tekijä voi 3 §:n 3 momentin mukaan luopua vain, jos kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen.

Tekijänoikeuslain 27 §:n 2 momentissa todetaan, että teoskappaleen luovutukseen ei sisälly tekijänoikeuden luovutusta. Samassa momentissa on myös valokuvien kohdalla sovellettavaksi tuleva säännös tilauksesta tehdystä muotokuvasta. Tällaiseen tilauksesta tehtyyn muotokuvaan tekijä ei saa käyttää oikeuttaan ilman tilaajan tai tämän perillisten suostumusta.

Jos tekijä on luovuttanut tekijänoikeutensa toiselle, luovutuksensaaja ei saa 28 §:n mukaan muuttaa teosta eikä luovuttaa oikeutta edelleen, ellei siitä ole nimenomaisesti sovittu. Liikkeelle kuuluvan oikeuden saa luovuttaa liikkeen luovutuksen yhteydessä, jolloin luovuttaja jää edelleen vastuuseen sopimuksen täyttämisestä.

Tekijälle kuuluvista taloudellisista oikeuksista säädetään tekijänoikeuslain 2 §:ssä. Sen mukaan tekijänoikeus tuottaa tietyin tekijänoikeuslain 2 luvussa mainituin rajoituksin yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin muuttamattomana tai muutettuna.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään tekijänoikeuslain 3 §:ssä. Sen mukaan tekijän nimi on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappaleita tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Lisäksi säännöksessä kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa loukkaavalla tavalla tai teoksen saattaminen yleisön saataviin sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Tekijänoikeus on tekijänoikeuslain 43 §:n 1 momentin mukaan voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän kuolinvuodesta.

Valokuvan suoja lainsäädännössä

Valokuvan suojasta on Suomen lainsäädännössä ollut säännöksiä vuodesta 1880 lähtien. Oikeudesta valokuvaan säädettiin erillisessä laissa vuodesta 1927 aina vuoteen 1995 asti. Laki oikeudesta valokuvaan kumottiin 1.5.1995 voimaan tulleella lailla (447/95) ja valokuvan suoja yhdistettiin tekijänoikeuslakiin tekijänoikeuslain muutoksella (446/95). Lainmuutoksen jälkeen on olemassa kahdenlaisia suojaavia valokuvia: valokuvateoksia ja 49 a §:n mukaan suojattavia teostasoon yltämättömiä valokuvia. Myös kumotun valokuvain säännökset saattavat tulla sovellettaviksi

jossakin tapauksessa, sillä tekijänoikeuslain muutoksen voimaantulosäännöksen 2 momentin mukaan "ennen tämän lain voimaantuloa tehtyihin toimiin ja hankittuihin oikeuksiin sovelletaan kuitenkin tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä."

Tekijänoikeuslain muuttamisesta annetun lain perustelut ovat suppeat. Perusteluissa on lähinnä viitattu aiemmin voimassa olleeseen valokuvalakiin. Edellä mainittuja lainmuutoksia koskeneessa hallituksen esityksessä (HE 287/1994 vp, s. 53) on todettu, että muutos ehdotetaan tehtäväksi siten, että valokuvan suojaan tehdään vain ne välttämättömät muutokset, joita suojan sisällyttämisestä tekijänoikeuslakiin aiheutuu. Eduskuntakäsittelyssä lopullisesta lainmuutoksesta poistettiin aiemmin valokuvalain 15 §:n 2 momentissa ollut niin sanottu tilauskuväsäännös.

Teostasoon yltämättömien valokuvien suojaa koskevissa kysymyksissä on tukeuduttava aiempaa valokuvalakia ja sen muutoksia koskeviin valmistelutöihin sekä yhteiseen pohjoismaiseen lainvalmisteluun, erityisesti Ruotsin tekijänoikeuskomitean mietintöön SOU 1956:25 vuodelta 1956 (esitys s. 50—51). Myöskään valokuvateosten suojasta ei edellä mainitussa hallituksen esityksessä ole esitetty erityisiä pohdintoja. Esityksessä (s. 54) todetaan:

"Jotta valokuva olisi suojattu teoksena, sen täytyy yltää teostasoon. Tällä tarkoitetaan sitä, että valokuvan tulee olla tekijänsä luovan työn omaperäinen tulos. Tarkoitus on, että teostasoa arvioitaessa noudatetaan samoja periaatteita kuin muidenkin teosten osalta.

Valokuvateokset perustuvat visuaaliseen ilmaisuun samoin kuin kuvataiteen teokset. Muista teoksista valokuvateokset erottaa käytetty tekniikka, valokuvaus. Tarkoituksena on, että laki ei tässä suhteessa muutu. Valokuvateoksena pidetään myös valokuvaukseen verrattavalla tavalla ilmaistuja teoksia samoin kuin nykyisen valokuvalain 1 §:n 2 momentin mukaan valokuvina pidetään valokuvaamiseen verrattavin menetelmin valmistettua kuvaa."

Valokuva

Tekijänoikeuslain säännösten perusteella voidaan todeta, että kaikenlaiset valokuvat ovat suojattuja. Suojaa saavat sekä teostasoon yltävät että sen alapuolelle jäävät valokuvat. Suojan laajuudessa on kuitenkin eroja. Valokuvateoksiin sovelletaan tekijänoikeuslain yleisiä, kaikkia teoksia koskevia säännöksiä, ja muiden valokuvien suojasta säädetään lain 49 a §:ssä. Seuraavassa käsitellään ensiksi molempia valokuvatyyppejä koskevia yhteisiä periaatteita.

Aiemmin voimassa olleen valokuvalain 1 §:n 1 momentin mukaan valokuvaajalla oli yksinoikeus valmistaa valokuvasta kappaleita valokuvaamalla, painamalla, piirtämällä tai muuta tekotapaa käyttäen. Vastaavaa valmistustapojen esimerkkiluetteloa ei ole otettu tekijänoikeuslakiin.

Valokuvana pidetään kuvaa, joka syntyy valon vaikutuksesta sille herkkään materiaaliin. Valo voi olla näkyvää tai näkymätöntä, kuten infrapuna- tai röntgensäteitä. Lain 1 §:n 2 momentissa tarkoitettuna valokuvaukseen verrattavana menetelmänä pidetään esimerkiksi lämmön avulla tapahtuvaa kuvaamista. Kuvan kiinnitysalustana puolestaan voi olla mikä tahansa tähän tarkoitukseen soveltuva väline tai aine. Valokuvina pidetään siten esimerkiksi magneettiselle

kuvanauhalle tai tietokoneen muistiin tallennettuja kuvia, vaikka niitä ei voi nähdä ilman teknisiä apuvälineitä.

Yksittäisen valokuvan lisäksi valokuvana pidetään myös filmille tai videonauhalle kuvatun elokuvan jokaista yksittäistä kuvaa. Tekijänoikeusneuvoston lausunnoissa 1989:15 ja 1993:10 on todettu, että elokuvan kuvaajalla on valokuvain mukainen oikeus elokuvaa varten kuvaamiinsa yksittäisiin kuviin. Tällä oikeudella on merkitystä esimerkiksi silloin, kun yksittäisiä filmiruutuja käytetään still-kuvina jonkin toisen teoksen yhteydessä.

Tekijänoikeuslakiin ei ole sisällytetty erityistä valokuvaajan määritelmää. Tekijänä voi olla vain luonnollinen henkilö. Tekijänoikeuslain 49 a §:n ja siinä olevan 7 §:ään kohdistuvan viittauksen mukaan myös teostasoon yltämättömien valokuvien osalta valokuvaajana pidetään luonnollista henkilöä.

Aiemmin voimassa olleen valokuvain mukaan oikeus valokuvaan kuului sille, joka oli valmistanut valokuvan. Tämä määrittely soveltuu myös tekijänoikeuslain 49 a §:n mukaan suojattaviin teostasoon yltämättömiin valokuvain, ja määrittelyn tulkinnassa voidaan tukeutua siihen, mitä aiemmin on valokuvaajalla tarkoitettu. Valokuvaajana pidetään yleisesti hyväksytyin käsityksen mukaisesti henkilöä, joka valokuvan ottamiseksi on käsitellyt kameraa ja laukaissut sen. Tämän lisäksi muun muassa Pirkko-Liisa Haarmann (Tekijänoikeus, lähioikeudet ja oikeus valokuvaan, 1992, s. 198) on esittänyt, että tilanteessa, jossa joudutaan ratkaisemaan useita kuvan ottamiseen liittyviä ongelmia, esimerkiksi kuvauskohteen asettelua, taustaa, valaistusta ja käytettävää filmiä koskevia asioita, valokuvaajana olisi pidettävä edellä mainituista asioista päättävää henkilöä ennemmin kuin sitä, joka painaa kameran laukaisinta. Valokuvaaja olisi tällöin henkilö, joka ratkaisee esimerkiksi kuvakulman, rajauksen, käytettävän filmilaadun, kuvan syväterävyyden ja valaistuksen, eli päättää yksityiskohtaisesti miten ja millä tavalla kuva otetaan. Sen sijaan on katsottu, että kuvaukseen liittyvistä teknisistä järjestelyistä huolehtiminen ja kuvauksen kohteen järjestäminen ei tuota oikeutta valokuvaan. Myöskään henkilö, joka valmistaa teknisin menetelmin negatiivista positiivin, ei saa valokuvaan valokuvaajan oikeutta.

Valokuvateoksen tekijänä pidetään tekijänoikeuslain 1 §:n mukaan puolestaan sitä henkilöä, joka on luonut valokuvateoksen. Koska lain valmistelutöissä ei ole valokuvateoksen tekijästä mitään erityismainintaa, valokuvateoksen tekijä voidaan lähtökohtaisesti määritellä samalla tavalla kuin valokuvaaja. Erityispiirteenä valokuvateoksen kohdalla on kuitenkin se, että valokuvateoksen tekijän osuuden tulee kuvan tekemisessä olla luova. Siten pelkän mekaanisen toimenpiteen suorittaminen, jossa ei ilmene tekijän luovuus, ei tee kuvaukseen jollakin tavalla vaikuttaneesta henkilöstä valokuvateoksen tekijää. Kuvattavaa henkilöä ei myöskään pidetä valokuvateoksen tekijänä, ellei tämän osuus kuvan luomisessa muulla tavalla ole ollut luova. Negatiivia kehitettäessä tai teknisin menetelmin negatiivista positiivia valmistettaessa luovalla ja omaperäisellä tavalla valokuvan ilmenemismuotoon vaikuttanutta henkilöä voidaan pitää yhtenä valokuvan tekijänä tai oikeudenhaltijana, vaikka teostasoon yltämättömien valokuvien kohdalla osuus kuvan valmistamisessa ei valokuvaajan oikeutta tuotakaan.

Tekijänoikeusneuvosto on lausunnossaan 1991:6 katsonut, että oikeus valokuvaan voi syntyä myös usealle henkilölle yhteisesti. Kyseisessä tapauksessa oikeuden valokuvaan sai henkilö, joka oli laittanut kameran paikoilleen, valinnut objektiivit ja käytetyt suljinajat sekä määrännyt kuvan rajauksen, henkilö, joka oli laukaissut kameran, sekä henkilö, joka oli määrännyt kuvan ajoituksen ja siten määräävästi vaikuttanut kuvan valmistamiseen. Lausuntoon liittyneessä eriävässä mielipiteessä katsottiin, että henkilö, joka on laukaissut toisen henkilön asentaman kameran kolmannen henkilön määräämänä aikana, ei ole sillä tavoin vaikuttanut määräävästi valokuvaan, että myös hänellä olisi siihen oikeus.

Oikeus valokuvaan tai valokuvan tekijänoikeus suojaa valokuvaa sellaisenaan muttei esimerkiksi valokuvan kohdetta, ideaa tai aihetta. Kuka tahansa saa siten ottaa valokuvan samasta kohteesta ja jopa esimerkiksi samasta kuvakulmasta ja samassa valaistuksessa kuin toinen valokuvaaja. Sen sijaan valokuvaajan ottamasta valokuvasta ei saa valmistaa kappaletta tai näyttää sitä julkisesti ilman valokuvaajan suostumusta, koska tekijänoikeuslain 2 ja 49 a §:n mukaan valokuvan kappaleen valmistaminen ja sen julkinen näyttäminen kuuluvat valokuvaajan yksinoikeuden piiriin. Kun valokuvan kappale on tekijän suostumuksella myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu taikka julkaistu, sitä saadaan näyttää julkisesti.

Valokuvaamalla tehtyä muotokuvaa koskee lain 40 c §:n erityissäännös, jota sovelletaan 49 a §:n 3 momentin viittaussäännöksen perusteella myös teostasoon yltämättömiin valokuviin. Säännöksen mukaan valokuvaamalla valmistetun muotokuvan tilaajalla on, vaikka valokuvaaja on pidättänyt itselleen oikeuden teokseen, oikeus antaa lupa muotokuvan ottamiseen sanomalehteen, aikakauskirjaan tai elämäkerralliseen kirjoitukseen, jollei valokuvaaja erikseen ole pidättänyt oikeutta kieltää sitä. Säännöstä sovelletaan lain 27 §:n 2 momentin sijasta erikoissäännöksenä tilattuihin muotokuviin, jotka ovat valokuvia.

Valokuvateosten suoja

Teostasoon yltäviä valokuvia suojataan tekijänoikeuslain yleisten säännösten mukaan teoksina. Ennen vuonna 1995 tapahtunutta valokuvalain kumoamista ja valokuvan suojan siirtämistä tekijänoikeuslakiin kaikkia valokuvia suojattiin samalla tavalla valokuvalain säännösten mukaan. Koska valokuvien teostasolla ei ennen lainmuutosta ollut merkitystä, valokuvien teosluonnetta ei ole jouduttu pohtimaan tekijänoikeusneuvostossa eikä tuomioistuimissa. Edellä mainitusta tekijänoikeuslain muutoksesta ja valokuvalain kumoamisesta annettussa hallituksen esityksessä (HE 287/1994 vp, s. 54) on lyhyt toteamus, että valokuvien teostasoa arvioitaessa noudatetaan samoja periaatteita kuin muidenkin teosten osalta. Esityksessä ei ole muuta mainintaa teostason arvioinnista.

Valokuvien suoja on pohdittu tekijänoikeuskomitean III osamietinnössä (komiteanmietintö 1987:7), jossa päädyttiin säilyttämään tuolloin voimassa ollut erillinen valokuvalaki. Mietinnössä viitataan vuoden 1953 komiteanmietintöön (komiteanmietintö 1953:3, s. 52—53), jossa on todettu, että joitakin valokuvia voidaan pitää taiteen tai taidekäsityksen alaan kuuluvina taiteellisina teoksina, mutta jossa ei ole kuitenkaan pohdittu valokuvien teostasoa. Valokuvan tekijänoikeudellisesta suojasta ja teostasosta on vuoden 1987 komiteanmietinnössä (s. 95—96 ja 99) kirjoitettu seuraavaa:

"Tekijänoikeudellista suojaa puoltaa se, että valokuvaus on luovan työn väline yhtä hyvin kuin mikä tahansa muu tekniikka. Valokuva on aina tavalla tai toisella muokattu toisinnos todellisuudesta. Henkilökohtaisen luovan panoksen ilmentämiseksi valokuvaamisella tapahtuvassa muokkaamisessa on monia eri keinoja, tekijöitä ja valintamahdollisuuksia. Niitä ovat muun muassa ajankohdan ja kohteen valinta, rajaaminen, valaistus, syväterävyys ja sävyjen käyttö. Keinojen käyttämiseen on puolestaan lukuisia eri tekniikoita lähtien filmin tai muun tallennusalan laadun valinnasta. Tässä ei ole yritettykään antaa tyhjentyvää kuvaa valokuvausmenetelmästä mahdollisena luovan työn välineenä, koska asia lienee täysin kiistaton ja valokuvauksen mahdollisuudet kehittyvät edelleen.

Valokuvien siirtämistä tekijänoikeuslakiin on perusteltu myös sillä, että vain erittäin pienellä murto-osalla valokuvista on todellisuudessa suojan tarve. Näitä kuvia ovat nimenomaan valokuvat, jotka olisivat teoksia, sekä jokin osa muista kuvista.

Teoksena pidettävää valokuvaa ei voida laissa määritellä niin tarkasti, että yksiselitteinen tulkinta olisi aina mahdollinen."

Edellä mainitussa vuoden 1987 komiteamietinnössä on todettu, että aikoinaan Ruotsin tekijänoikeuskomitean mietinnössä SOU 1956:25 esitetty näkemys siitä, että lehti- ja reportaasikuvat, mainoskuvat, passikuvat ja muut yksinkertaisemmat kuvat jäisivät teostason alapuolelle, ei nykyisin enää sovellu ja että kaikkiin mainittuihin kuvaryhmiin sisältyy kuvia, joiden on yleisesti tunnustettu olevan luovan työn tuloksia ja että monesti nämä kuvat ovat myös taiteellisia (mietintö s. 97).

Valokuvan syntyprosessissa on erotettavissa monenlaisia vaiheita. Valokuvaaminen perustuu olennaisesti valokuvauskoneen, kameran, sisältämän tekniikan hyväksi käyttöön. Eri kameroihin voi sisältyä erilaisia kuvausta helpottavia ja lopputulokseen vaikuttavia teknisiä ratkaisuja. Kameran voi vaihdella täysin automaattisesta kamerasta sellaiseen kameraan, jossa kaikki lopputulokseen vaikuttavat kameran parametrit ovat valokuvaajan itsensä valittavissa. Kameran tekniikan lisäksi itse kuvaustilanteeseen liittyy monenlaisia asioita, joiden kohdalla valokuvaaja voi tehdä lopputulokseen vaikuttavia valintoja. Lopulliseen valokuvaan vaikuttavat edellä mainittujen asioiden lisäksi perinteisten valotettavalle filmille valokuvattujen kuvien kohdalla filmin ja kuvan kehitysprosessiin liittyvät seikat sekä digitaalisessa muodossa tallennetun kuvan kohdalla kuvaa koskevan digitaalisen tiedon käsittelyyn liittyvät seikat.

Arvioitaessa, yltääkö valokuva teostasoon, on tarkasteltava valokuvan ilmenemismuotoa kokonaisuudessaan. Valokuvan kappaleena pidetään esimerkiksi niin sanottujen paperikuvien osalta sekä negatiivia että siitä valmistettua paperikuvaa. Digitaalisessa muodossa tallennetun valokuvan kappaleita ovat sekä kuvasta muodostettu digitaalinen tiedosto että siitä reproduoidut näkyvät valokuvat. Edellä esitetystä komiteamietinnön sitaattista, jonka mukaan vain erittäin pienellä

murto-osalla valokuvista on todellisuudessa suojan tarve ja tähän joukkoon sisältyvät sekä valokuvateokset että osa muista kuvista, voidaan päätellä, että valokuvateosten teostason on katsottu asettuvan verraten korkealle.

Valokuvan ilmenemismuotoon voivat vaikuttaa esimerkiksi kuvauskohteen valinta ja rajaus, kuvausajankohdan ja valaistuksen valinta, tietyt kameran asetteluihin liittyvät valinnat kuten etäisyys, suljinaika ja aukko, sekä valokuvan kehittämisen yhteydessä tehdyt ratkaisut. Se, että jokin valokuvan elementeistä on omaperäinen, ei vielä merkitse sitä, että valokuva yltää teostasoon. Valokuvan ilmenemismuotoa on arvioitava kokonaisuutena. Myöskään se, että ammattivalokuvaaja on ottanut valokuvan tai että kuva on esimerkiksi hyvin rajattu, ei tee kuvasta valokuvateosta. Teostasoon yltävän valokuvan tulee olla tekijänsä itsenäisen ja omaperäisen luovan työn tulos, niin ettei kukaan toinen itsenäisesti työhön ryhtyessään päätyisi muodoltaan täysin samanlaiseen lopputulokseen. Kysymys valokuvan teostasosta on ratkaistava yksittäistapauksittain valokuvan ilmenemismuotoa kokonaisuutena tarkastellen.

Muiden valokuvien kuin valokuvateosten suoja

Teostasoon yltävien valokuvien lisäksi tekijänoikeuslaissa suojataan muita valokuvia tekijänoikeussuojaa heikommalla suojalla. Lain 49 a §:n 1 momentin mukaan valokuvaajalla on yksinomainen oikeus määrätä valokuvasta, muuttamattomana tai muutettuna, valmistamalla siitä kappaleita sekä näyttämällä sitä julkisesti. Valokuvaajalta puuttuu sen sijaan yksinoikeus levittää kuvia. Oikeus valokuvaan on voimassa, kunnes 50 vuotta on kulunut sen vuoden päättymisestä, jona kuva valmistettiin. Lain 49 a §:n 3 momentin viittaussäännösten perusteella tiettyjä tekijänoikeuslain säännöksiä sovelletaan myös valokuviin, jotka eivät yllä teostasoon. Säännöksessä korostetaan lisäksi, että jos valokuva on tekijänoikeuden kohteena, voidaan siihen oikeuteen nojata.

Teostasoon yltävien ja lain 49 a §:n mukaisten muiden valokuvien suojan välillä pääasiallisesti eroksi jää valokuvateoksen suoja-aika, joka seuraa tekijänoikeuden yleistä suoja-aikaa. Toinen merkittävä ero on, että muiden valokuvien kuin valokuvateosten suoja ei ulotu valokuvien levittämiseen, kuten myyntiin, vuokraamiseen ja lainaamiseen.

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt valokuvien suoja muun muassa lausunnoissa 1987:13, 1988:3, 1988:4, 1989:5, 1990:17, 1991:6, 1991:12, 1993:11 ja 1994:1.

Työ- tai virkasuhteessa valmistettu valokuvateos tai valokuva

Tekijänoikeuslain mukaiset oikeudet valokuvateokseen syntyvät tekijälle ja 49 a §:ssä tarkoitettuun valokuvaan valokuvaajalle. Tekijänä tai valokuvaajana voi olla vain luonnollinen henkilö, joka voi kuitenkin luovuttaa taloudelliset oikeutensa myös juridiselle henkilölle.

Tekijänoikeuslain 27 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus ja oikeus valokuvaan voidaan 3 §:n säännöksistä johtuvin rajoituksin luovuttaa kokonaan tai osittain. Sopimus voi olla kirjallinen, suullinen tai konkludenttinen, joista kirjallinen sopimus on suositeltavin muoto. Myös työ- tai

virkasuhteessa olisi suotavaa sopia oikeuksien siirtymisestä kirjallisesti ennen työhön ryhtymistä. Sopimukset voivat olla yksilöllisiä tai kollektiivisia tietyn alan työehtosopimuksia.

Yleisten sopimusoikeudellisten sääntöjen lisäksi sopimuksissa tulee noudattaa tekijänoikeuslain 27—29 §:n säännöksiä oikeuden luovutuksesta. Jollei työ- tai virkasuhteessa tehdyn teoksen tai valokuvan oikeuksien siirtymisestä ole nimenomaisesti sovittu, joudutaan tapauskohtaisesti harkitsemaan, ovatko oikeudet siirtyneet mahdollisesti kokonaan tai osittain työnantajalle. Tällöin on kiinnitettävä huomiota työsuhteen tarkoitukseen ja työtehtävien sisältöön, teoksen tai valokuvan tavanomaiseen käyttötapaan työnantajan toimialalla ja alalla vallitsevaan vakiintuneeseen käytäntöön oikeuksien siirtymisessä. Tilanteissa, joissa teosten tai valokuvien tuottamisen voidaan katsoa kuuluvan työsuhteen sisältöön, on katsottu, että sopimusten puuttuessa työnantaja saa työntekijän luomaan teokseen tai valokuvaan normaalin toimintansa edellyttämän käyttöoikeuden.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 1988:3 oli kyse tilanteesta, jossa valokuvaaminen oli tapahtunut työsuhteessa työnantajan kustantamalle filmimateriaalille. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että työsuhteen yhteydessä työnantajalle tuleva oikeus teoksen käyttämiseen voi olla osapuolten välisestä sopimuksesta riippuen käyttöoikeus tai yksinomainen oikeus. Työnantajan oikeudet käyttää valokuvia määräytyvät siten työnantajan ja työntekijän välisen sopimuksen perusteella. Oikeuskäytännön osalta lausunnossa viitattiin korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 1987:8.

Toimeksiantosuhteessa valmistettu teos tai valokuva

Toimeksiantosuhteessa valmistetun teoksen tai valokuvan oikeudet siirtyvät tekijältä tai valokuvaajalta toimeksiantajalle sopimuksen edellyttämässä laajuudessa. Nimenomaisen sopimuksen puuttuessa on kiinnitettävä huomiota toimeksiantosuhteen tarkoitukseen ja siinä suoritettavien tehtävien sisältöön, teoksen tai valokuvan tavanomaiseen käyttötapaan toimeksiantajan toimialalla ja alalla vallitsevaan vakiintuneeseen käytäntöön oikeuksien siirtymisessä.

Erillisen valokuvalain aikana tehdyt sopimukset: tilattu kuva, muotokuva

Tekijänoikeuslain muutoksen (446/95) voimaantulosäännöksen mukaan ennen 1.5.1995 tehtyihin toimiin ja hankittuihin oikeuksiin on sovellettava tuolloin voimassa ollutta lakia oikeudesta valokuvaan (405/61). Valokuvalain 15 §:n 2 momentin mukaan oikeus tilattuun valokuvaan siirtyy tilaajalle, jollei toisin ollut nimenomaisesti sovittu. Saman pykälän 3 momentin mukaan valokuvaamalla valmistetun muotokuvan tilaajalla on, vaikka valokuvaaja on pidättänyt itselleen oikeuden kuvaan, oikeus antaa lupa muotokuvan ottamiseen sanomalehteen, aikakauskirjaan tai elämäkerralliseen kirjoitukseen, jollei valokuvaaja erikseen ole pidättänyt itselleen oikeutta kieltää sitä.

Lausuntopyynnön liitteenä oleva videonauhalle tallennettu materiaali

Tekijänoikeusneuvostolle on toimitettu videokasetti, johon on tallennettu erään yrityksen henkilökuntaan kuuluvista henkilöistä yksitellen otettua videokuva. Lausuntopyynnössä on

todettu, että tällaista videokuvaa voitaisiin myöhemmin käyttää tietokoneohjelman ja muiden laitteiden avulla esimerkiksi kuvallisten henkilökorttien valmistamiseen. Tekijänoikeusneuvoston lausunto koskee sille toimitettua aineistoa.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että videokameralla videonauhalle kuvatun materiaalin yksittäiset kuvat ovat valokuvia. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että lausuntopyyntöön liitteenä olevat videonauhalle kuvatut tavanomaiset henkilökuvat eivät yllä teostasoon. Ne eivät ilmennä sellaista persoonallista luomistyötä, etteikö joku toinen voisi vastaavaan työhön ryhtyessään päätyä muodoltaan samanlaiseen lopputulokseen. Teostasoon yltämättömiä valokuvia suojataan kuitenkin tekijänoikeuslain 49 a §:n perusteella. Valokuvaajalla on yksinomainen oikeus määrätä tällaisesta valokuvasta, muuttamattomana tai muutettuna, valmistamalla siitä kappaleita sekä näyttämällä sitä julkisesti. Oikeus valokuvaan on voimassa, kunnes 50 vuotta on kulunut sen vuoden päättymisestä, jona kuva valmistettiin.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että vaikka tekijänoikeuslain mukaan suojattu teos tai valokuva on tehty tai valokuvattu toimeksiantosuhteessa korvausta vastaan, oikeus teokseen tai valokuvaan syntyy lähtökohtaisesti tekijälle tai valokuvaajalle. Toimeksiantajan oikeus käyttää teosta tai valokuvaa perustuu siis tekijältä siirtyneeseen oikeuteen. Jos tekijä tai valokuvaaja toimii toimeksiantosopimuksen perusteella toimeksiantajan lukuun, toimeksiantaja saa teokseen tai valokuvaan sopimussuhteen ehtoihin pohjautuvan käyttöoikeuden.

Jollei toimeksiantosuhteessa tehdyn valokuvan oikeuksien siirtymisestä ole nimenomaisesti sovittu, joudutaan toimeksiantosuhdetta tulkitsemaan selvittämään, missä laajuudessa oikeudet ovat siirtyneet toimeksiantajalle. Tällöin on kiinnitettävä huomiota toimeksiantosuhteen tarkoitukseen ja siinä suoritettavien työtehtävien sisältöön, valokuvan tavanomaiseen käyttötapaan toimeksiantajan toimialalla ja alalla vallitsevaan vakiintuneeseen käytäntöön oikeuksien siirtymisessä.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, ettei lausuntopyyntöstä tai vastineesta käy ilmi, milloin lausuntopyyntöissä tarkoitettuja valokuvia koskeva hakijan ja Y:n välinen kuvaussopimus on tehty. Jos kuvaussopimus on tehty ennen 1.5.1995, sopimukseen sovelletaan tuolloin voimassa olleita oikeudesta valokuvaan annetun lain (405/61) säännöksiä. Kyseisen valokuvain 15 §:n 2 momentin mukaan oikeus tilattuun valokuvaan siirtyy tilaajalle, jollei sopimuksessa ole toisin nimenomaisesti sovittu. Vaikka valokuvaaja olisi pidättänyt itselleen oikeuden valokuvaan, valokuvaamalla valmistetun muotokuvan tilaajalla on saman pykälän 3 momentin mukaan oikeus antaa lupa muotokuvan ottamiseen sanomalehteen, aikakauskirjaan tai elämäkerralliseen kirjoitukseen, jollei valokuvaaja erikseen ole pidättänyt itselleen oikeutta kieltää sitä.

Tekijänoikeusneuvoston toimivaltaan ei kuulu antaa lausuntoa toimeksiantosopimuksen sisällön tulkinnasta. Sen vuoksi tekijänoikeusneuvosto ei voi antaa lausuntoa siitä, missä laajuudessa käsillä olevassa tapauksessa oikeudet ovat siirtyneet toimeksiantajalle. Tekijänoikeusneuvosto tyytyy ainoastaan viittaamaan edellä esitettyihin tekijänoikeudellisiin näkökohtiin.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa lisäksi, että toimeksiantajan ja valokuvaajan välisistä sopimuksista tai muusta lainsäädännöstä saattaa aiheutua tekijänoikeudesta riippumattomia rajoituksia lausuntopyynnön kohteena olevien valokuvien käyttämiselle toimeksiantosuhteen ulkopuolella.

Yhteenveto

Lausuntopyynnön kohteena olevat henkilökuvat ovat tavanomaisia valokuvia, jotka eivät yllä teostasoon. Teostasoon yltämättömiä valokuvia suojataan tekijänoikeuslain 49 a §:n nojalla.

Valokuvaajalta toimeksiantajalle siirtyneiden oikeuksien laajuus ratkeaa toimeksiantajan ja valokuvaajan välisen sopimuksen perusteella. Oikeus valokuvaan, joka on otettu ennen 1.5.1995 tehdyn sopimuksen perusteella, siirtyy sopimuksen tekohetkellä voimassa olleen valokuvalain 15 §:n 2 momentin nojalla tilaajalle, ellei sopimuksessa ole toisin nimenomaisesti sovittu.

Tekijänoikeusneuvoston toimivaltaan ei kuulu antaa lausuntoa toimeksiantosopimuksen sisällön tulkinnasta.